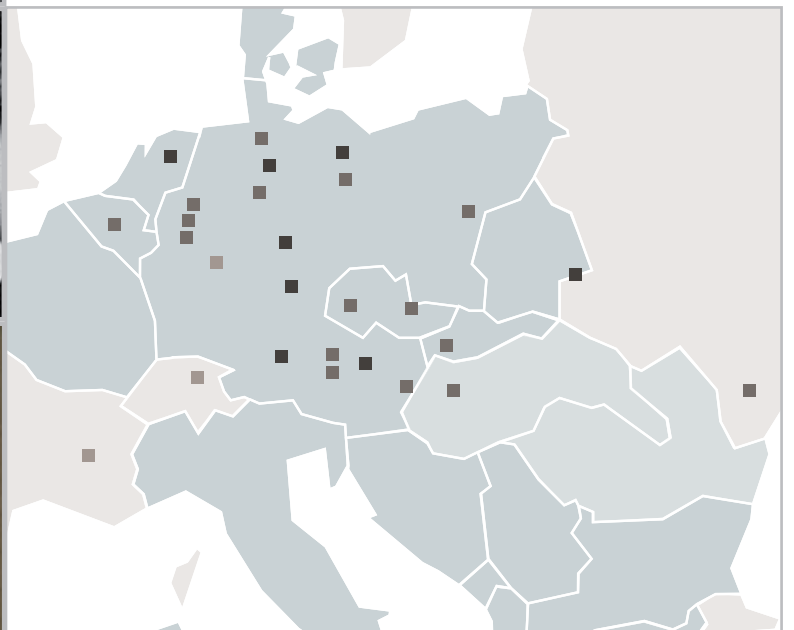
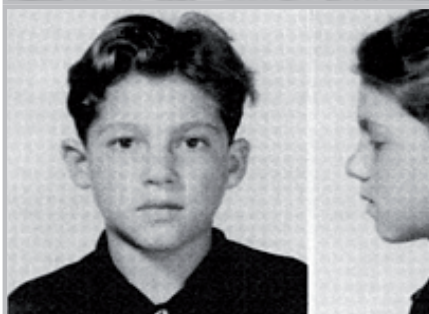
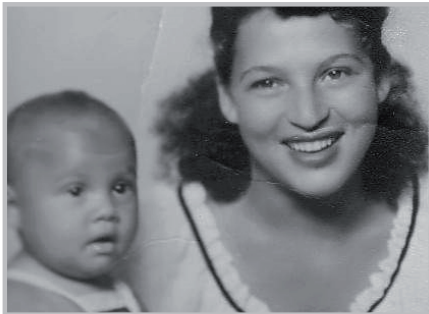

Romer under Förintelsen

LÄRARHANDLEDNING

Författare: Gerhard Baumgartner, Irmgard Bibermann, Maria Ecker, Robert Sigel

www.romasintigenocide.eu

Undervisningsmaterialets upplägg	3
Romer – Den största Europeiska minoriteten	5
Ytterligare information till arbetsbladen	10
Att arbeta med biografier	19
Biografier: förslag på övningar	21
Att arbeta med fotografier	27
Olika sätt att arbeta med fotografier	29
Hur kan vi dekonstruera ett historiskt synsätt som grundas på stereotyper	40

Copyright:

Författare: Gerhard Baumgartner, Irmgard Bibernann, Maria Ecker, Robert Sigel

Redaktörer: Maria Ecker, Karen Polak, Werner Dreier

Formgivning: Sabine Sowieja

erinnern.at
Kirchstraße 9/2
6900 Bregenz

UNDERVISNINGSMATERIALETS UPPLÄGG av Gerhard Baumgartner

Arbetsuppgifterna på webbplatsen "romasintigenocide.eu" tar upp centrala händelser och teman under folkmordet på romer. Valet av teman är resultatet av ett samarbete mellan företrädare för flera romska organisationer och historiker från de berörda länderna. Texterna i arbetsbladen är koncentrerade till de länder i vilka romer mördades under perioden 1933–1945.

Varje arbetsblad innehåller en avgörande händelse eller viktig del av förföljelsen som illustreras med en historisk bildkälla. Vid sidan av en kortare förklarande text innehåller arbetsbladen ytterligare information under rubriken "Visste du att..." och konkreta arbetsuppgifter på temat under rubriken "Uppgifter för dig" samt källhänvisningar till bilden. En tidslinje i vänstra kanten på arbetsbladen visar aktuell bildkällas tillkomstår eller tillkomstperiod.

Arbetsbladen är indelade i fem tematiska kapitel. Kapitel A bidrar med ett perspektiv på romers situation i Europa i början av 1900-talet. Kapitel B presenterar de viktigaste delarna av förföljelsen och utelutningen av romer före nazisternas maktövertagande. Kapitel C illustrerar hur nazisterna radikaliserade och systematiserade förföljelsen. Kapitel D tar upp de viktigaste händelserna i det mot romer riktade folkmordet som genomfördes av de tyska nazisterna och med dem förbundna fascistiska organisationer. Kapitel E belyser situationen för folkmordets överlevande, deras kamp för erkännande och kompensation samt kulturen kring minnet av förföljelsen.

I flera kapitel får läsaren följa en person, romen Karl Stojka. De olika delarna av hans liv illustrerar situationen för en europeisk romsk familj från 1930-talet, under den nazityska förföljelsen och fram till våra dagar. Arbetsbladen innehåller också biografisk information om andra enskilda romer, till exempel Sofia Taikon och Zoni Weisz (Se "Att arbeta med biografier").

Före varje kapitel finns en översiktskarta där de viktigaste händelserna placeras in geografiskt. De angivna platserna visar främst var lägren fanns. Om man klickar på en lägerort, öppnas ett nytt arbetsblad om lägret. I första hand visas här de centrala koncentrationslägren, medan de många interneringslägren och genomgångslägren listas som enstaka exempel i förteckningen.

I den svenska översättningen används inte ordet sinti utan endast romer. Sinti är en romsk folkgrupp som lever i vissa delar av Västeuropa. I Sverige används romer som samlingsnamn för de olika romska grupperna. I de historiska originalkällorna förekommer det ibland rasistiska och nedvärderande ord. Det kan vara bra att ta upp detta med eleverna innan de börjar jobba med materialet.

ROMER – DEN STÖRSTA EUROPEISKA MINORITETEN Gerhard Baumgartner

Antalet romer i Europa uppskattas i dag till omkring åtta miljoner. Deras olika språk skiljer sig åtskilligt från varandra, trots att alla språk har ett gemensamt indiskt ursprung, med många låneord från persiskan, armeniska och grekiskan. Som andra stora språkgrupper har de romska utvecklats på olika sätt. I Nord- och Västeuropa talas olika sinti-språk, medan romska språken i Central- och Sydeuropa har påverkats mera av geografiskt näraliggande och omgivande språk som albanska, turkiska, rumänska, ungerska och slaviska.

Huvuddelen av Europas romer lever i centraleuropeiska länder eller på Balkan. Huvudsakligen i länder som Ungern, Slovakien, Tjeckien, Bulgarien och Rumänien, som är anslutna till Europeiska unionen, eller förhandlar om medlemskap. Officiella folkräkningstal, uppskattningar från oberoende människorättsorganisationer och romska organisationer, skiljer sig drastiskt åt. Folkräkningstalen baseras delvis på språkuppgifter, men inte alla romska grupper talar längre sitt modersmål.

På grund av de traumatiserande erfarenheterna under Förintelsen, ihållande diskriminering och förföljelse, försöker många romer undvika att bli registrerade som romer. Eftersom det råder delade meningar hos olika romska grupper och individer, är det svårt för experter att avgöra vem som är att betrakta som rom eller inte. I vissa nord- och västeuropeiska länder överlappar romska grupper andra icke-bofasta grupper, till exempel "tinker" på Irland, "travellers" i Storbritannien och "jenische" i västra Österrike, Södra Tyskland, norra Italien och Schweiz. Inom forskarvärlden och bland minoritetsföreträdare förs diskussioner om dessa grupper ska inkluderas i den romska befolkningen i Europa.

Historia

Ursprungslandet för romerna i Europa är nordöstra Indien, där det än i dag lever språkligt och kulturellt besläktade grupper. Under århundradena 400 till 1000 invandrade stora befolkningsgrupper från detta område till Persien och Bysantinska riket. Många av de persiska, armeniska och grekiska låneord som i dag återfinns i de moderna romska språken härrör från den här perioden. Från tiden för övergången till den kristna tron i det bysantiska riket kommer också benämningen "zigenare". Det grekiska ordet "athinganoi" betecknade så kallade "oberörbara", för det mesta kristna invånare men också andra, som stod utanför de lokala myndigheternas omsorg och makt. Termen "zigenare" tyder också på en speciell rättslig status som romer erhöll efter deras ankomst till Europa och i vissa fall ända in på 1600-talet. I majoritetssamhället kopplades begreppet "zigenare" vanligen till negativa stereotypa föreställningar. Så är det alltjämt i dag. De flesta romer uppfattar därför begrepps användningen som nedvärderande.

Redan år 810 omnämndes romer för första gången i Konstantinopel, även om den stora romska invandringen till Europa inträffade först på 1300-talet. En av bosättningsorterna var en plats benämnd "Lilla Egypten" på Peloponnesos, vilket föranledde många romer att kalla sig "egyptier" vid sin ankomst till Västeuropa. Den engelska benämningen "gypsy" är en förkortning av den engelska översättningen. Namnet "egyptier" kan emellertid också ha uppkommit på grund av att en del av de till Europa invandrade romerna kom över Egypten och Nordafrika till Iberiska halvön.

Efter de kristna korsfararstaternas sammanbrott i Palestina och Mindre Asien på 1200-talet kom många romer med retirerade härar till Västeuropa. Deras nutida ättlingar benämner sig själva sinti, men ursprunget till detta namn är inte helt klarlagt. Ofta uppgav de sig vara "adliga" eller "egyptiska furstar", men var sannolikt så kallade "egendomslösa" och inga herrskapliga undersåtar.

Under flera århundraden arbetade de som musiker, legosoldater, vapensmeder eller uppskattade kanongjutare åt armén. Först i samband med upprättandet av nationella folkhärar på 1600-talet blev dessa fria romska grupper alltmer utträngda, förklarade illegala och senare förföljda som "rövare".

Flertalet romer i Central- och Östeuropa kom till de länder de lever i dag i samband med de turkiska krigen. Många blev bosatta där med hjälp från kristna furstar. Den ungerska kungen Sigismund utfärdade år 1423 ett skyddsbrev för sin "lojala Ladislaus och de zigenare som lyder under honom". Några romer blev upphöjda till adelssläkt. I Moldavien övertog romen Ștefan Răzvan år 1595 regeringskansliet i en provins. De flesta romer i Rumänien fick däremot en lägre ställning, ofta som livegna och slavar, som de befriades från först 1856.

Att vi i dag vet att romerna härstammar från Indien kan vi tacka en evangelisk präst från Győr/Raab i västra Ungern. Under en studievis- telse i holländska Leiden lärde han känna indiska studenter och deras språk påminde honom om romer i hans hemtrakt. År 1763 publicerade han en artikel om sin upptäckt i en tidning i Wien.

Huvuddelen av de romska grupper som levde i Östeuropa var bofasta. I många städer, som till exempel Istanbul, levde de i egna stadsdelar. På 1700-talet gjorde kejsarinnan Maria Theresia av Österrike och hennes son Joseph II flera försök att tvångsmässigt bosätta resande romer. Genom kejsarliga dekret från åren 1771 och 1782 tilldelades romer mark i byarna, men fråntogs samtidigt sina hästar och tvinga- des arbeta som daglönare. Många av de romska bosättningarna i Österrike, Tjeckien, Slovakien, Ungern, Kroatien, Serbien och Rumänien härstammar från dessa dekret. Utöver förbudet att tala sina modersmål och utöva sina yrken tvångsomhändertogs romers barn och överlämnades till kristna familjer för uppfostran. Många romer flydde från denna tvångsmässi- ga "civilisering".

Ett annat av samtiden mindre omtyckt initiativ tog Habsburgaren ärkehertig Joseph Karl Ludwig av Österrike. På hans uppdrag publicer- ades 1888 ett romskt lexikon i sex romska-band, "Romano Csibakero Sziklaribe", i ett försök att förena 40 romanska dialekter i ett skriftspråk.

Mot slutet av 1800-talet levde huvuddelen av romerna i östra Europa där de arbetade som daglönare eller lant- och skördarbetare. Under vintrarna kunde de tjäna extra pengar genom att utöva resandehantverk (kittelflicka- re, skärslipare, siktmakare, paraplytillverkare, räfs- och korgmakare). Flera kunde också säkra ytterligare inkomster genom musikeryrket. Många av de

romer som levde i västra Europa utövade också resandeyrken och reste från marknad till marknad som hästhandlare, köpmän, artister eller musiker.

Emancipationen och den samhälleliga integrationen av de så kallade romerna avstannade under 1800-talet i och med etablerandet av organiserade nationalstater. Strikta pass- och medborgarskapslagar förvandlade många romer till statslösa och nystiftade lösdriverilagar gjorde utövandet av resandehantverket omöjligt. Vid 1800-talets slut hamnade romer allt oftare i den moderna polisapparats klor. Deporterades av polisen eller inspärrades i arbetshus utarmades och kriminaliserades allt fler romer. Under första världskriget blev resande romer i många länder internerade i fångläger. Samtidigt tjänstgjorde många bofasta romer i olika arméer och kom tillbaka som dekorerade veteraner. Under den världsekonomiska krisen under mellankrigstiden ökade spänningarna mellan romer och "gadje" – icke-romer. Lokala myndigheter var inte längre villiga att stå för kostnader för skola, sjukvård och försörjning, som många medellösa romska daglönare inte klarade av att betala.

Under mellankrigstiden utfärdades restriktiva "zigenarlagar" i många europeiska länder. En central betydelse fick den påbörjade registreringen av romer inom ramen för det internationella samarbetet mellan polismyndigheter. Samtidigt blev fingeravtryck (daktyloskopi) som metod allmänt spridd och använd i Europa. Från år 1912 blev romer i många länder avfotograferade, tvingade att lämna fingeravtryck och registrerade. År 1933 arrangerades en konferens om romer i Oberwart i Burgenland med företrädare för samtliga politiska partier i Österrike. För första gången fördes diskussioner om romer skulle sättas i tvångsarbete eller deporteras till Afrika, då man, som en deltagare uttryckte det, "ju inte helt enkelt kan mörda 'zigenarna'.

Denna uppgift lämnades till de tyska nazisterna som från år 1938 började deportera romer till arbetsläger, som till exempel "zigenarlägret" Lackenbach i Burgenland, Österrike, och senare, från 1941 till förintelsläger som Auschwitz-Birkenau och Chelmno i ockuperade Polen. Flera hundratusen av Europas romer mördades under åren 1938–1945. Först på 1970-talet började inställningen till romer långsamt förändras och under de följande årtiondena blev romer i nästan alla stater erkända som en nationell historisk minoritet.

Länkar till mer information om romers historia:

Holocaust Encyclopedia: Genocide of European Roma (Gypsies),
1939-1945:

<http://www.ushmm.org/wlc/en/article.php?ModuleId=10005219>

Roma factsheets:

<http://romafacts.uni-graz.at/index.php/history/persecution-internment-genocide-holocaust/holocaust>

A Chronology of significant dates in Romani history:

<http://web.archive.org/web/20040908144722/http://radoc.net/chronology.html>

YTTERLIGARE INFORMATION TILL ARBETSBLADEN Gerhard Baumgartner

- A1** Fotografiet ingår i en serie på elva bilder som togs år 1931 i södra Burgenland, Österrike, av ett team från RAVAG (tidigare österrikiskt radiobolag) på en reportageresa. Av fotografierna framgår att reportage-teamet ställt upp mikrofoner längs gatan. Eftersom bilderna publicerades i RAVAG:s programtidning före radiosändningen, kunde lyssnarna titta på bilderna samtidigt som de tog del av sändningen. Fotografierna har tidigare felaktigt tolkats som bilder från ett romskt bröllop.
- A2** Mycket litet är känt om familjen Bamberger. Max Bamberger mördades i Kroatien. Se också arbetsbladet om massakern i Hrastina.
- A3** Under 1700-talet förlorade många europeiska gruvarbetare sina inkomstmöjligheter och började resa för att erhålla säsongarbete. Med den moderna ekonomins rationalisering under 1800-talet tvingades breda skikt av lantbefolkningen, periodvis eller helt och hållet, till ett kringresande liv. Alla fick inte arbete i de nya industrierna eller gruvorna och vid slutet av 1800-talet hade det bildats många kringresande grupper, särskilt i Europas fattigare områden (till exempel på Irland, i Skottland, alpernas dalgångar, Böhmen, Italien och Transsylvanien). Så uppstod icke bofasta marginaliserade grupper i Europa, som "tinkers", "jenische", "savojarder" och resande. Särskilt i Östeuropa ingick många romer.
- A4** Med början på 1600-talet kontrakterade den ungerska adeln romska musiker och orkestrar för framträdanden på slott och herresäten. Särskilt populär var den ungerska folkmusiken som utvecklades under 1800-talet med adelns stöd. Musikformen spelades ofta, och görs så än i dag, av så kallade "zigenarorkestrar", och har därför felaktigt kommit att betecknas som "zigenarmusik". Egentligen är det en tidig form av den populära folkmusik som uppstod i samband med den ungerska nationella rörelsen. Musik som inte har mer med traditionell romsk musik att göra än den spanska flamencon, som också ofta framförs av romska musiker.

En karriär som professionell musiker i en klassisk orkester var en del av familjetraditionen i många romska familjer i Centraleuropa. Sedan mitten av 1800-talet var musikutbildningen förlagd till de berömda musikakademierna i Europa. Många romer ingår även i dag i de stora ensemblerna vid de europeiska opera- och konserthusen. För de östeuropeiska romska lantarbetarna

utgjorde musiken också en välkommen extrainkomst, särskilt på vintern. Än i dag uppmuntrar många romska familjer sina barn att i tidig ålder lära sig ett instrument, då de ser musicerandet som en alternativ inkomstkälla i tider av ekonomisk kris, men även ett sätt att bibehålla sin kulturidentitet.

A6 De flesta romer i österrikiska Burgenland var bofasta lantarbetare som levde i egna bosättningar och under sommaren arbetade som daglönare hos bönder i byn eller skördehjälp på de stora adelsgodsen. På hösten och vintern var de tvungna att förtjäna sina inkomster genom att utöva kringresande yrken. För dessa arbeten innehade de ofta särskilda pass för kringresande yrkesutövare. I takt med den ekonomiska krisens utveckling i slutet på 1920-talet och början av 1930-talet tilläts de inte längre använda sig av dessa pass, på grund av att lokala myndigheter ville skydda sina lokala yrkesutövare från konkurrens utifrån.

A7 En del gruppbenämningar bland romer i Östeuropa ger en fingervisning om deras ursprungliga traditionella yrken. De som tillhörde gruppen Lovara var tidigare ofta hästhandlare, Aurara var tidigare guldgrävare eller guldvaskare och Kalderari eller Kalderash var erkända kopparslagare.

Karl Stojka föddes år 1931 i sina föräldrars husvagn nära Wien. Familjen var på vintern bofast och följde på sommaren med på pappans resor som hästhandlare. År 1939, då romers resande hade förbjudits, slog sig familjen ned i Wien. Här blev familjen helt integrerad. Karl och hans bröder var medlemmar i ett gäng ungdomar i det 16:e distriktet. I Burgenland hade romska barn inte fått gå i skolan sedan 1938, men i Wien kunde Karl och hans systrar gå i skolan till 1943. Hösten det året arresterades Karl i klassrummet och sändes med sin mamma, sina systrar och bröder till lägret i Lackenbach. Därifrån deporterades de senare till Auschwitz.

A8 Under det sena 1800-talet och tidiga 1900-talet uppstod, genom fotografiets och vykortens snabba utbredning, en klichéartad och romantiserad bild av romer. De framställdes som hemlösa vandrare som reste från plats till plats med sina vagnar utan mål och levde sina liv utan sociala band, i nära samhörighet med naturen. Redan vid den här tiden var det en felaktig bild. Endast en försvinnande liten del av romerna i Europa levde ett liknande liv. Vid 1800-talets slut var över 90 procent av romerna i Europa bofasta. Fotografier och vykort bidrog till att bilden av en minoritet kom att gälla för en hel folkgrupp. Ända till slutet av 1900-talet var bilden av det sorglösa och rastlösa vandrarlivet den dominerade föreställningen om romer i Europa. En bild som bidragit till att vidmakthålla åtskilliga fördomar.

- B1** I den österrikiska provinsen Burgenland fanns i mellankrigstiden över 130 romska bosättningar med över 8 000 invånare. De flesta av dem levde i distriktet Oberwart där romer före andra världskriget utgjorde omkring tio procent av befolkningen. I Oberwarts romska bosättning levde 1933 totalt 282 personer i 52 hus. Det största problemet var som regel att romer inte ägde något land. Medan andra byinvånare kunde klara sig någorlunda under svåra tider genom odling av potatis och grönsaker och svin- och fjäderfäuppfödning, var romer tvungna att köpa alla livsmedel. Inte heller kunde de hämta ved till eldstäder i skogen. Arbetslösheten under den ekonomiska världskrisen fick därför katastrofala följder. Romer i Oberwart och andra omgivande bosättningar var utsatta för svält och utarmades helt.
- B2** Under mellankrigstiden togs många fotografier i Burgenland av österrikiska fotografer i syfte att skildra det område som Ungern avträdde till Österrike 1921. Ofta framställt som exotiskt och typiskt östeuropeiskt. Bilder och reseberättelser från denna tid understryker Burgenland som "pittoreskt avvikande" och en motsats till resten av Österrike.
- B3** Numret som syns på bilden är en gammal numrering på fotografierna i Burgenlands landsarkiv i Eisenstadt. Arkivet förfogar i dag över ett av de största bestånden av polisfotografier av romer. De verksamma poliserna i provinsen under 1800- och 1900-talen, "gendarmerna", var som regel underordnade regionala myndigheter. Termen "poliser" användes endast för stadsbefäl som vanligtvis var underställda en kommunal stadsförvaltning.
- B4** Under de sista årtiondena av 1800-talet påbörjades en noggrannare registrering av Europas medborgare. Utvidgningen av rösträtten, införandet av allmän värnplikt, men också etablerandet av ett socialt understödssystem ledde till att en mera exakt registrering blev nödvändig. Ökade inskränkningar i resfriheten, införandet av statliga pass och utvecklingen av utpräglade nationalstatliga identiteter bidrog till ett misstänkliggörande av icke bofasta befolkningsgrupper. Frankrike var det första landet, som från 1912 började registrera alla icke bofasta och tvinga dem att bära särskilda identifikationshandlingar med fotografi och fingeravtryck. Många romer, som också talade ett annat språk, kom att betraktas som outsiders och främlingar. De förvägrades i många fall medborgarskap och klassades som statslösa. Schweiz nekade alla romer att resa in i landet tills långt efter andra världskrigets slut. Registrering i särskilda kartotek och utfärdandet av särskilda identifikationshandlingar för romer infördes snart av andra europeiska länder. Polisen i Tjeckoslovakien och Ungern utfärdade sådana identifikationshandlingar, medan myndigheter i Tyskland och Österrike registrerade

medborgare, nedlåtande som "zigenare", i särskilda kartotek. Interpol spelade, som samarbetsorganisation för europeiska polismyndigheter, en samordnande och ledande roll vid den internationella koordineringen av registreringen. Efter de tyska nazisternas maktövertagande 1933 utgjorde dessa poliskartotek en grund för deportationerna till koncentrations- och förintelselägren. Huvuddelen av de romer som klassades som "zigenare" av polismyndigheterna under mellankrigstiden och senare registrerades i kartotek, var också de som kom att förföljas av nazisterna.

- B6** Psykiatrikern Josef Jörger hävdade att "vagabondism" var ett ärftlig socialt beteende och att det alltid fanns kopplingar till andra antisociala beteenden såsom prostitution, alkoholism och kriminalitet. Schweiziska "rashygieniker" som Josef Jörger och Ernst Rüdin hade ett betydande inflytande på NSDAP:s (Nationalsocialistiska tyska arbetarpartiet) raspolitik, både vad gäller de bakomliggande idéerna och det radikala genomförandet. Under sin studietid i schweiziska Bern tog den tyske "rasforskaren" Robert Ritter del av Josef Jörgers teorier och gjorde dem senare till utgångspunkt för sin rasistiska kategorisering av romer i Tyskland.
- C1** "Rasforskarna" ansåg att romer kunde klassas som "äkta arier" eftersom deras förfäder invandrat till Europa från Indien för över tusen år sedan. Enligt den nazistiska ideologin skulle därför inte romer räknas till de "rasmässigt mindervärdiga" befolkningsgrupperna, som hävdades av den pseudovetenskapliga forskningen. Sannolikt ledde denna motsägelse till att nazisterna år 1942 ändrade position. Tidigare hade regimen förföljt "renrasiga zigenare" och "zigenarblandningar av första graden", på samma sätt som den judiska befolkningen. Enligt Heinrich Himmlers förordning den 13 oktober 1942 skulle nu särskilt "renrasiga zigenare" istället undantas från förföljelse. Romers "rasmässiga underlägsenhet" var enligt argumentationen nämligen en följd av romers blandning med alla möjliga andra folk under århundraden. Särskilt "renrasiga" grupper skulle inte längre förföljas, tvångssteriliseras eller deporteras.

För att kunna identifiera de särskilt "renrasiga zigenarna" utnämndes nio "zigenarhuvudmän", som fick i uppdrag att bland de anhöriga i grupperna välja ut vilka som inte skulle deporteras. Förordningen kom dock i praktiken inte till användning eftersom den ofta motarbetades av lokala myndigheter. Många av de som registrerats som "riktiga zigenare" under mellankrigstiden blev deporterade. Beslut om Nürnberglagarna skulle tillämpas i ett enskilt fall grundades allt som oftast på sociala kriterier. De flesta av nazisternas lagar

och förordningar riktade sig inte enbart till "zigenare" utan inkluderade även de som uppfattades "leva som zigenare".

- C2 Efter krigsslutet 1945 fortsatte den tyska polisen att använda sig av Robert Ritters uppgifter och rapporter. Först efter en hungerstrejk i Dachau år 1981 av företrädare för tyska romer öppnade tyska myndigheter upp och ställde det omfattande arkivmaterialet till forskningens förfogande. Såväl Robert Ritter som hans medarbetare kunde fortsätta sina karriärer efter 1945.
För mer information se: <http://www.sintiundroma.de/en/sinti-roma/civil-rights-movement.html>
- C3 I arkivakterna från lokala förvaltningsmyndigheter, polisen, nazistiska "rasforskare" och koncentrationslägrens förvaltningar återfinns ofta motsägelsefulla personuppgifter om en och samma person. Många romer var inte kända för sitt officiella namn, utan registrerades under sin släkts namn, det namn de använde till vardags. Till exempel blev Karl Stojka år 1940 registrerad under hans mors släktnamn Rigo. I många fall blandas persondokument, dopdatum och födelsedatum ihop. Vid ankomsten till koncentrationslägren hände det också att fångar medvetet uppgav sig vara yngre eller äldre. För att bli klassad som arbetsduglig och därmed väsentligt öka chansen att överleva uppgavs ofta barn vara äldre och vuxna yngre.
- C6 För mer information om Johann Trollmann https://www.levandehistoria.se/sites/default/files/material_file/om-detta-ma-ni-beratta-svenska.pdf sid 16 - 17.
- C8 I många byar och småstäder var det på 1960-talet vanligt att man kunde handla på kredit eller avbetalning. Inköpen betalades inte direkt av kunderna utan noterades löpande i affären och betalades för det mesta i slutet av månaden och ibland i slutet av en arbetssäsong. Särskilt på vintern, när daglönare hade svårt att finna arbete, handlade många arbetarfamiljer på kredit, för att sedan betala sina skulder till våren. Det är sannolikt denna typ av löpande räkningar som ligger bakom uppgifterna om de deporterade personernas skulder i dokumentet.

De flesta husen i de romska bosättningarna som uppstod på 1800-talet var belägna på offentlig mark. Vid bosättningen hade man tillåtit romer att bygga hus på otjänliga offentliga platser utan värde. Med den fortlöpande utvecklingen hade dock denna mark blivit värdefull. Så länge romers hus var belägna på denna mark fick den inte exploateras. Rivningen av husen ökade värdet på marken. Eftersom de flesta överlevande hade förlorat samtliga sina dokument under förföljelserna, kunde de flesta efter 1945 inte visa att de en gång ägt hus på sådan mark och fick därmed ingen kompensation. Ett liknande nutida exempel på avsaknad av dokumenterbar besittningsrätt är de många fall av romska familjer som tvingats bort från sina traditionella bostadsområden i Östeuropas innerstäder.

- C9** De första deportationerna till arbetslägren bestod av romska byggarbetare som skulle sättas in vid väg- och kraftverksbyggen. Romska kvinnor blev år 1939 för första gången deporterade i större antal till koncentrationslägret Ravensbrück, där de användes som tvångsarbeterskor i fabriker ledda av SS. Det var först under de sista krigsåren som kvinnor systematiskt började utnyttjas för tvångsarbete inom industrin.
- D1** Mannen med fångnummer 17039 heter Stefan Hodosy, född år 1911. Han deporterades till koncentrationslägret Mauthausen år 1939. Elever kan kontakta minnesplatsen och arkivet i Dachau för att för mer information om Stefan Hodosys öde.
- D2** En av de vanligaste dödsorsakerna i lägren var utbrott av smittsamma sjukdomar. Tyfusedemier var särskilt fruktade. Epidemierna bröt i första hand ut på grund av att det saknades hygieniska möjligheter. Ofta genom förorenat dricksvatten. Tyfus var mycket smittsam och ofta dödlig. De smittade personerna fick ofta rödaktiga utslag och sjukdomen kallas därför ibland fläckfeber.
- D4** De mest kända bilderna på barn är fotografier och filmer tagna i samband med pseudovetenskapliga studier av den tyska "rasforskar- en" Eva Justin under åren 1943–1944. Många av barnen kom från familjer där föräldrarna efter år 1938 hade deporterats till olika läger. I sin, på forskning baserade, doktorsavhandling "Levnadsöden för artfrämmande uppfostrade zigenarbarn och deras avkomlingar" drog Eva Justin slutsatsen att "varje form av uppfostran av zigenarbarn och halvzigenare... inklusive omhändertagande för samhällsvård skulle upphöra". Efter att hon avslutat sina forskningsstudier blev de 39 romska barnen från tyska barnhemmet i Muldingen deporterade till Auschwitz i maj 1944.

Vidare information om Eva Justin och de föräldralösa barnen i Mulfingen:

<https://romasinti.eu/>

Eva Justins avhandling i sin helhet går att ladda ned här:

[http://www.sifaz.org/eva_justin_dissertation_artfremd_erzogene_zige-
unerkinder_1943.pdf](http://www.sifaz.org/eva_justin_dissertation_artfremd_erzogene_zige-
unerkinder_1943.pdf)

- D5** Alexander Wedding var pseudonymen för den tyskfödda kommunistiska författarinnan och journalisten Margarethe Bernheim. Efter giftermål och flytt till Berlin gick hon under namnet Grete Weisskopf. Med pseudonymen Alex Wedding refererade hon till stadsdelen Wedding i Berlin som var ett arbetarkvarter under mellankrigstiden.
- D6** Transnistrien kallade man sedan år 1941 landområden mellan floderna Dnister och Bug i de nutida staterna Moldavien och Ukraina. Fram till 1944 hörde Transnistrien till Rumänien. Området var betydligt större än den region med samma namn som sedan 1992 administreras av Moldavien.
- D8** Beträktaren på fotot är inte lätt att urskilja. Han står i bakgrunden i öppningen av staketet.
- E1** Ceija Stojka deporterades med sin familj år 1943 till "zigenarfamiljelägrer" i Auschwitz-Birkenau. År 1944 flyttades hon till koncentrationslägret i Bergen-Belsen och därefter till Ravensbrück, där hon slutligen befriades 1945. Efter kriget bosatte hon sig i Wien tillsammans med sina överlevande bröder och sin mor. 1988 publicerade hon den första självbiografiska berättelsen om en österrikisk romsk familjs öde under Förintelsen. Det är ur boken från 1988, "Vi lever i det fördolda", som textcitatet är hämtat. Ceija Stojka anses vara en av Österrikes mest betydelsefulla romska författare och konstnärer. Hon dog i januari 2013, 79 år gammal.
- E2** Omkring år 1928 började polisen i Burgenland att systematiskt fotografera de romer som levde i provinsen. Vid polisrazzior fotograferades också bosättningar och hus. Samtliga invånare var då tvungna att ställa upp sig framför husen, för att polisen skulle anteckna vilka som bodde var. Fotografierna var ett sätt att registrera romer i Burgenland och dokumentera polisarbetet. I Burgenlands landsarkiv i Eisenstadt finns ett av de största arkivbestånden av denna typ av polisfotografier. Detta fotografi kommer från denna samling.

Först år 2000 erhöll romer skadestånd för sina hus och annan förstörd eller stulen egendom. Tack vare schweiziska bankers program för förintelseoffers tillgångar och/eller tyska regeringens skadeståndsprogram för tidigare tvångsarbetsoffer. I några europeiska länder har fonder inrättats, som till exempel den allmänna skadeståndsfonden för nationalsocialismens offer i

Österrike 2001.

- E3** Information om framstående personer med romskt ursprung finns på följande webbsidor:
<http://www.imninalu.net/famousGypsies.htm>
http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Romani_people
<http://www.geni.com/projects/Romani-Gypsy-Notables/13111>
- E4** I historieskrivningen syftar begreppet partisaner på motståndskämpar som slogs mot den nazityska ockupationsarmén under andra världskriget. Partisaner genomförde ofta väpnade attacker i de ockuperade områdena.
- Maxglan** Under åren 1940–1944 gjorde den tyska regissören Leni Riefenstahl, en av Adolf Hitlers förtrogna, en serie filminspelningar i Salzburgtrakten till sin film "Tiefland". Handlingen utspelar sig i Spanien, men då det inte gick att filma där på grund av kriget, användes romer från lägret i Maxglan som statister vid filmningen i de österrikiska och bayerska bergen. För andra scener utnyttjades även romer från lägret Marzahn i Berlin. När filmningen var klar deporterades många av de medverkande romerna, däribland många barn, till Auschwitz. Leni Riefenstahl bad aldrig om ursäkt för det lidande som romerna utsattes för, tvärtom tog hon vid flera tillfällen kritiker till domstol.
- Weyer** Fotografiet ingår i en serie på 32 bilder som lägerläkaren doktor Alois Staufer tog i lägret Weyer i Oberösterreich. Samtliga fotografier är arrangerade och tagna på samma plats, med fångar uppställda framför en sönderfallande tegelmur. Fotografierna upptäcktes i början av 1980-talet av statsvetaren Andreas Maislinger från Innsbruck, i samband med hans forskning. Numera är de ställda till Utbildningsministeriet i Österrikes förfogande.
- Hodonin** Fotografier från interneringsläger visar i första hand kvinnor och barn. Männerna användes ofta som slavarbetare vid stora byggprojekt, medan kvinnor och barn tillbringade dagarna i lägret utan någon sysselsättning.

Montreuil-Bellay Frågan varför så få franska romer deporterades till förintelsläger går inte att besvara utifrån nuvarande forskningsläge. Den franska polisen internerade "resande" i uppsamlingsläger. Alla icke bofasta var sedan 1912 tvungna att bära en särskild identifikationshandling med fotografi och fingeravtryck, och var därmed lätta att identifiera. Samtidigt var det i praktiken omöjligt att urskilja romer ur den icke bofasta gruppen, då det i Frankrike till skillnad från Tyskland inte existerade så kallade "rasomdömen". Deportationer av romer från Frankrike till de tyska koncentrations- och förintelslägren skedde bara i undantagsfall.

Łódź Från "zigenarlägret" i Ghettot Litzmannstadt i Łódź finns sju fotografier som sannolikt är tagna efter deportationen av de intagna till förintelslägret i Chelmno/Kulmhof i ockuperade Polen. Det finns inga fångar på någon av bilderna. Fotografierna hör till en samling med hundratals diabilder som tagits av SS på uppdrag av ghettoförvaltaren Hans Biebow. De upptäcktes i Wien på 1970-talet och är numera arkiverade på US Holocaust Memorial Museum i Washington.

Auschwitz-Birkenau I mitten av varje barack fanns ett cirka 50 centimeter högt rör byggt av tegel med en spis och en kamin i den ena änden och en skorsten i den andra. Kaminerna användes på vintern för att värma lägerbarackerna.

Babyn Jar År 1961 skrev den ryske poeten Dichter Jewgenij Jewtuschenko en dikt med titeln "Babij Jar" i vilken han fördömde den sovjetiska historieförfalskningen av massakern och det faktum att det efter 20 år ännu inte fanns någon minnesplats över de tiotusentals offren. Den sovjetiska historieskrivningen förteg konsekvent att offren huvudsakligen var judar från Kiev, utan talade istället om sovjetiska medborgare. Den ryska kompositören Dmitri Schostakowitsch tonsatte Jewtuschenkos dikt tillsammans med andra texter i sin 13:e symfoni, vilken kom att bli världskänd som "Babij Jar-symfonin". I Sovjetunionen och de kommunistiska länderna i Östeuropa kunde symfonin bara uppföras vid några enstaka tillfällen. Verket smugglades senare till väst och fick ett världs-erkännande. Den första minnesplatsen för massakerns offer uppfördes 1976 och tillägnades i allmänna ordalag "sovjetiska medborgare och krigsfångar" som hade mördats av nazistiska ockupationsstyrkorna. Först 1991 uppfördes ett minnesmärke i form av en Menorahljusstake för att hedra de judiska offren i Babij Jar.

ATT ARBETA MED BIOGRAFIER Maria Ecker

De arbetsblad som erbjuds i denna lärarhandledning innehåller flera korta biografier om Europas romer.¹ Det har skrivits många biografier under de senaste åren. Anledningen till detta är främst det ökade antalet ögonvittnesskildringar från den nazistiska tidsperioden och en större medvetenhet om vikten av att skildra enskilda människors levnadsöden ur ett historiskt perspektiv.

Biografier har en inneboende känslomässig kvalitet som väcker nyfikenhet och empati hos ungdomar. Ofta vill de veta mer om människorna bakom levnadsteckningarna; deras bakgrund, vad som hände före och vad som hände efteråt. De blir berörda och tankar och frågor väcks. Därför är arbetet med biografier särskilt lämpat som en dörröppnare i detta ämne. Det är dock viktigt att inte isolerat titta på en biografi, utan det gäller också att sätta in berättelsen i ett historiskt sammanhang.

Det emotionella värde som finns i levnadsteckningar kräver omsorgsfull hantering och ansvarskänsla. Biografier ger läsaren en möjlighet att känna empati och sympati samt inbjuder till identifikation. De kan också utlösa känslor av skam och skuld. Det är därför viktigt att erbjuda elever olika sätt att arbeta med sina känslor (se förslag nr. 10). Allt för starka känslor kan utgöra ett hinder för möjligheten att lära av historien och skaffa sig den objektivitet som krävs för en kritisk bedömning av källorna. När någon berättar om sitt liv, görs ett urval. Och när någon skriver om någon annan människas livsöde görs också ett urval. En biografi är som ett fönster genom vilket vi ser en människas liv. Vi kan se en hel del, men det är fortfarande bara små detaljer av helheten.

Vid studier av biografier tar man oftast del av offrens levnadsbeskrivning, men förövarnas namn nämns sällan. Det var många som utsattes för förföljelse och mord. Därför är det angeläget att även synliggöra förövarna. Att berätta om förövarnas liv kan upplevas provocerande, men det är betydelsefullt för den pedagogiska processen och det historiska sammanhanget.

I lärarhandledningens förslag till arbetsuppgifter namnges förövarna upprepade gånger, men inte i form av biografier. Uppgift nr 6 går

¹ Biografiska arbetsblad: Karl Stojka (A7, C 3, E 8, Mauthausen), Wilhelm Trollmann (C 6), Bernhard Steinbach (C 7), Erna Lauenburger (D 5), Settela Steinbach (D 9), Ceija Stojka (E 1), Aleksandr Baurov (E 3), Josef Serynek (E 4), Sofia Taikon (E 5), Zoni Weisz (E 6), Else Schmidt (E 7), Max Bamberger (A 2, Hrastina massakern)

däremot ut på att eleverna ska göra en levnadsberättelse över en av gärrn-
gsmännen. Några av uppgifterna handlar om hur levnadsbeskrivningarna
kommit till, men de flesta övningar syftar till att skapa diskussioner runt de
korta biografierna.

Lärohandledningen har tre huvudrubriker

- A) Allmän introduktion till att arbeta med biografier. Uppgift 1 - 2.
- B) Lektionsmaterial, Uppgift 3 - 8, ger förslag på lektionsupplägg runt biografier.
- C) Fördjupat arbete och uppföljning, Uppgift 9 - 10, ger möjlighet till vidareutveckling och fördjupning.

Förslag på övningar med biografier

- A) Allmän introduktion till övningarna med biografier
-

1) Biografi (levnadsbeskrivning)

Om att söka information om en persons levnadshistoria (biografi).

Gruppstorlek: små grupper.

Tidsåtgång: 15 minuter.

Eleven får göra en biografisk undersökning, det vill säga, söka historisk fakta om en person

Samtala och fundera över följande:

- Hur ska vi gå till väga?
- Var kan vi hitta information?
- Vilka svårigheter kan vi stöta på?
- Diskutera era svar med de andra grupperna och gör en lista över vad ni kommit fram till.

Fördjupningsuppgift:

- Arbetsmaterial: arbetsblad: Settela Steinbach (D 9), Zoni Weisz (E 6), Else Schmidt (E 7).
- Välj någon av följande personer som du vill veta mer om: Settela Steinbach (D 9), Zoni Weisz (E 6), Else Schmidt (E 7).
- Försök att hitta mer information om den person ni valt ut.

När du är klar med din efterforskning:

- Vilket var det bästa sättet att hitta information på?
 - Hur kan man ta reda på mer?
-

2) Biografiska berättelser

Den här övningen belyser faktorer som kan påverka resultatet när man gör en levnadsbeskrivning.

Gruppstorlek: 2 personer.

Tidsåtgång: 20 - 30 min.

- _ Tänk ut tre frågor som du skulle vilja ställa till din kamrat om hans/hennes liv.
- _ Ställ frågorna till varandra.
- _ Reflektera själv. Hur kändes det att ställa frågor till din kamrat? Hur känns det att få frågor om dig själv? Vad väljer du att berätta? Vad väljer du att inte berätta?
- _ Presentera era frågor och svar för klassen.
- _ Reflektera över resultatet. Hur blev det? Överensstämmer kamratens berättelse om dig med hur du svarade? Vad saknades? Berättade din kamrat något som inte var avsett för hela klassen?
- _ Diskutera i klassen: Vilka omständigheter påverkar en biografi (levnadsbeskrivning)? Hur påverkar frågor och svar resultatet?

B) Lektionsmaterial

3) Vilken biografi (levnadsbeskrivning) fångar mitt intresse?

Gruppstorlek: enskilt arbete/smågrupper.

Tidsåtgång: 20 min.

Arbetsmaterial: arbetsblad A - D från www.romasintigenocide.eu.

Arbetsmaterial: arbetsblad A - D från www.romasintigenocide.eu.

Eleven får reflektera över följande frågor:

- _ Varför valde du just detta arbetsblad?
- _ Vad får du reda på om människorna på bilden?
- _ Vad får du reda på om romer i allmänhet?
- _ Formulera tre frågor om dessa människor/detta ämne.
- _ Diskutera sedan resultatet i smågrupper eller i klassen.

4) Familjen Stojka

En fallstudie av en europeisk romsk familj.

Gruppstorlek: enskilt arbete.

Tidsåtgång: 20 min.

Arbetsmaterial: arbetsblad som handlar om Karl Stojka (A 7, C 3, E 8, Mauthausen) och Ceija Stojka (E 1).

Studera fotografierna och skriv ner vad du känner och tänker när du ser bilderna.

- _ Vad får du reda på om syskonen Karl och Ceija Stojka?
- _ Formulera en fråga som handlar om Karl Stojka och en fråga om Ceija Stojka.
- _ Föreställ dig att du blivit ombedd att göra en utställning utifrån arbetsbladen om Karl och Ceija Stojkas liv. I vilken ordning skulle du lägga bladen och varför?

5) Livet efter koncentrationslägret

Hur gick det sedan? Hur lever man vidare med sina upplevelser och minnen från koncentrationslägret?

Gruppstorlek: enskilt arbete.

Tidsåtgång: en lektion.

Arbetsmaterial: arbetsblad E 1.

- Välj en mening från texten om Ceija Stojka som berör dig. Diskutera valet av din och de andras meningar i grupp.
- Ta reda på hur Ceija Stojkas liv blev efter 1945.
- Föreställ dig att du kan resa i tiden. Du åker tillbaka till 1953 och träffar Ceija Stojka och hennes dotter. Vad skulle du vilja säga till dem? Vilka frågor skulle du vilja ställa? Hur blir ert möte? Efter din tidsresa skriver du till en vän och berättar om mötet.

För några år sedan berättade Ceija Stojkas dotter, Silvia Jürs, i en intervju:

”Jag är mycket rädd. Gång på gång kommer ondskan upp till ytan och jag blir rädd för folk på gatan. Under de senaste tio åren har hotet vuxit som en svamp under marken. Osynligt. De råa våldshandlingarna och brutaliteten är på frammarsch igen.”

- Föreställ dig att du träffa Silvia Jürs i dag. Vad vill du säga till henne? Vilka frågor vill du ställa?

6) Vilka är förövarna?

Gruppstorlek: enskilt eller i grupp.

Tidsåtgång: 1 lektion.

Arbetsmaterial: arbetsblad: C 2 (Robert Ritter).

Studera fotografiet i arbetsbladet C 2 och beskriv Robert Ritter (mannen till höger) så grundligt som möjligt.

- Vilka egenskaper ser Robert Ritter ut att ha?
- Ta reda på mer om Robert Ritter och gör en kort biografi (levnadsbeskrivning).
- Stämmer den information du fått fram med det du ser på bilden?
- Vad orsakade Robert Ritters experiment? Vilka följder fick Ritters handlande?

7) Fördomar förr och nu

Gruppstorlek: Smågrupper.

Tidsåtgång: 30 min.

Arbetsmaterial: arbetsbladen E 6 (Zoni Weisz), E 7 (Else Schmidt) eller E 8 (Karl Stojka).

Studera ett av arbetsbladen.

- Hur har fördomar mot romer påverkat livet för Zoni Weisz, Else Schmidt eller Karl Stojka?
- Diskutera i gruppen hur livet kan vara i dag för en person som är utsatt för andra människors fördomar.
- Diskutera svaren i klassen.
- Diskutera vad du kan göra för att motverka fördomar.

8) En person – Fyra biografier (levnadsbeskrivningar)

Eleverna arbetar i fyra grupper.

Varje grupp förses med olika information om Karl Stojkas liv.

De ska utifrån den information de fått tilldelat sig berätta vem Karl Stojka är.

Gruppstorlek: 4 grupper.

Tidsåtgång: 1 lektion.

Arbetsblad: A 2, A 3, A 4, A 7, E 8, Mauthausen

- Grupp A: Läs arbetsblad A 2, A 3 och A 4.
Karl Stojka var en österrikisk rom född 1931. Hur var hans liv?
- Grupp B: Läs arbetsblad A 7.
Vad tror ni hände med Karl Stojka senare i livet?
- Grupp C: Läs arbetsblad E 8.
Hur såg Karl Stojkas liv ut före kriget?
- Grupp D: Läs arbetsblad E 7 och E 8 och Mauthausen.
Sammanfatta Karl Stojkas liv med bara några få ord.
Berätta för klassen vad ni kommit fram till. Börja med grupp A.

Förslag på frågor till eleverna:

- _ Var fick du dina idéer ifrån?
- _ Hur skiljer sig din information från de uppgifter som andra grupper redovisat?
- _ Vad är skillnaden mellan idéer och information?
- _ Vad är kunskap och hur tar vi reda på information?
- _ Vad innebär det att vara källkritisk?

C) Fördjupat arbete och uppföljning

9) Gör ett eget arbetsblad

Tidsåtgång: flera lektioner eller ett projektarbete.

Gruppstorlek: valfritt

Gör ett arbetsblad (liknande arbetsblad E 1), om en person från Sverige. Det kan vara någon du känner personligen som en släkting eller en bekant.

- _ Arbetsbladet ska innehålla följande delar:
 - Rubrik
 - Bild
- _ Text (till exempel utdrag ur en intervju, beskrivning av personens liv, etc.)
 - _ Visste du att...
 - _ Fördjupningsuppgift ("Uppgifter för dig")
 - _ Arbetsbladen presenteras i form av en utställning.
 - _ Fundera över vilken information som du väljer att ta med och vilken du väljer bort.

10) Starka känslor...

Levnadsbeskrivningar kan utlösa starka känslor.

Denna övning går ut på att reflektera över vad vi känner när vi läser om människor som utsatts för fördomar och förföljelse.

Gruppstorlek: valfritt.

Tidsåtgång: 20 minuter.

Läs ett arbetsblad från www.romasintigenocide.eu.

Beskriv, med ett enda ord, den känsla som uppstår när du läser den valda texten. Skriv ner ordet på en papperslapp.

Uttryck din känsla på ett annat vis – använd något av alternativen:

- Ordlöst med kroppen. Som en skulptur. Eller en mim.
- Med en rörelse. Hur ser känslan ut om du ska översätta den till en rörelse?
- Hitta ett musikstycke som uttrycker din känsla.
- Beskriv din känsla med ord. Till exempel med en kortare text eller en dikt.
- Vilken färg har din känsla? Gör en teckning av känsla i den färgen.
- Hitta på ett eget sätt att visa din känsla.
- Diskutera i klassen era intryck av de olika känslouttrycken.
- Samla alla papperslappar där ni skrivit ner era känslor och diskutera likheter och skillnader i era upplevelser.

ATT ARBETA MED FOTOGRAFIER Irmgard Bibermann

I detta läromaterial om de europeiska romernas öde står fotografiet i centrum. Bilderna kan användas i en rad olika undervisningssituationer. De ger en bra introduktion till ämnet, de visualiserar och problematiserar fakta, de ger upphov till frågor och kan vara inledningen på en diskussion samtidigt som de utgör historiska källor. Fotografier är utmanande källor. De ger intryck av att visa verkligheten, men faktum är att de ofta enbart visar den del av verkligheten som fotografen har valt ut. Ibland kan verkligheten också vara iscensatt. Som betraktare måste vi ta i beaktande i vilket syfte fotografiet har tagits. Några av bilderna på webbplatsen har tagits av polisen för ett register i kriminologiskt syfte, andra har tagits av läkare och etnologer för pseudovetenskaplig forskning. Nästan alla fotografier återspeglar bilden av en marginaliserad minoritet, den bild som majoriteten av befolkningen hyste.

När man arbetar med fotografier är det viktigt att elevernas uppfattning inte påverkas av rubriker och bildtexter. Därför saknar också några av bilderna på webbsidan en förklarande text. En grundförutsättning för följande undervisningsförslag är att noga studera bilderna innan de börjas användas i arbetet. Tänk på de intryck som en bild kan ha på eleverna. Genom att formulera de tankar, associationer, känslor och ibland även fysiska reaktioner som ett foto kan framkalla, blir eleverna medvetna om sina egna reaktioner.

I lärarhandledningen finns ett systematiskt tillvägagångssätt för hur man beskriver ett fotografi. Det handlar om frågeställningar angående fotografiets motiv, perspektiv på detaljer och komposition. Kreativa metoder för hur man kan titta på, beskriva och tolka foton finns också. Eleverna lär sig här att skilja mellan att titta på, beskriva och tolka. De får olika verktyg som hjälper dem att observera, förstå och klassificera bilder (se metoder). Avslutningsvis sätts fotot in i sitt historiska sammanhang. Varje fotografi får en beskrivande text med detaljer (om dessa finns) om fotografen, vilket år fotot är taget, syftet/avsikten med fotot (vetenskapligt, kriminologiskt, etnologiskt, journalistiskt eller privat).

Olika sätt att arbeta med foton

Syfte och målsättning

Eleverna ska få möjlighet att:

- _ Öva upp sin förmåga att grundligt betrakta en bild.
- _ Öka medvetenheten och förmåga att uppfatta och formulera intryck.
- _ Lära sig att ifrågasätta bilder.
- _ Upptäcka sin empatiska förståelse, dvs. öva förmågan att betrakta en bild med känslomässig förståelse utifrån innehållet i form av tid, plats, personer och händelse (när, var, vem, vad).
- _ Återskapa bilder.
- _ Lära sig att placera foton i sitt historiska sammanhang.

Att läsa bilder

"Läs" bilden som en text: från vänster till höger, rad för rad.

Var uppmärksam på alla detaljer.

Den inre skärmen

Studera fotografiet grundligt. Blunda. Försök återskapa bilden på en påhittad inre skärm och ta in bilden med dina känslor. Öppna dina ögon och jämföra din skärmbild med fotografiet.

Finns det några skillnader?

Berätta om bilden – skillnaden mellan beskrivning och tolkning

Arbeta i par; A & B.

A blundar. B beskriver bilden för A så detaljerat som möjligt, som om A var en blind vän.

Det är viktigt att B enbart berättar vad B faktiskt ser. Låt A beskriva bilden utan att se fotografiet.

Låt A se bilden och jämför A:s inre bild med det faktiska fotografiet. Det är viktigt att först göra eleverna medvetna om skillnaden mellan beskrivning och tolkning:

Exempel:

Jag ser en stor man som kisar med ögonen. (beskrivning)

Jag ser en mäktig man med beslutsam blick. (tolkning).

Upplev bilden

Studera ett fotografi grundligt. Skriv sedan svaren på följande frågor:

Vilka tankar och associationer får du när du tittar på bilden? Vilka känslor väcks i dig?

Får fotografiet dig att tänka på något speciellt? Gå samman två och två och dela era intryck med varandra. Dela slutligen era tankar, känslor och associationer med hela gruppen/klassen.

Tyst dialog

Bilda grupper om fyra. Studera ett fotografi grundligt under tystnad. Tänk ut olika adjektiv som du tycker beskriver bilden. Ta ett papper. En i gruppen startar och skriver ner ett av sina adjektiv och skickar därefter pappersarket vidare till nästa person i gruppen. Arbeta under tystnad.

Denna process upprepas tills hela gruppen skrivit ner alla adjektiv ni kan komma på.

Gå därefter ihop med en annan grupp och jämför vilka ord som liknar varandra och vilka som skiljer sig åt i de båda grupperna. Skriv ner resultatet. Presentera resultatet i helklass.

Variant:

Läraren projicerar en bild på väggen. Eleverna studerar bilden och får sedan en och en under tystnad skriva ner sina intryck på tavlan eller på ett stort pappersark.

Första intrycket

Studera ett fotografi i några sekunder och lägga det sedan åt sidan. Skriv ner ditt första intryck.

Titta inte på bilden medan du skriver. Titta på fotografiet igen och lägg till fler tankar och utveckla dina anteckningar.

Variant:

Läraren projicerar en bild på väggen i några sekunder. Eleverna skriver ner sina intryck. Visa bilden igen och låt eleverna lägga till fler tankar och utveckla sina anteckningar.

Vidvinkel - zoom

Studera ett fotografi noggrant. Utför sedan följande experiment:

Ställ om dina ögon till vidvinkel, dvs. försök att se hela bilden. Du kanske måste hålla fotografiet längre bort eller ta ett steg tillbaka från datorskärmen.

Ställ sedan om dina ögon till att zooma, dvs. försök att fokusera på en detalj.

Gå tillbaka till vidvinkel igen, och zooma sedan in med fokus på en annan detalj.

Gå ihop i par. Visa din kamrat din zoombild på följande sätt: Be din kamrat att blunda och sedan täcker du över bilden så att endast zoomdetaljen syns. Be din partner att öppna ögonen igen och betrakta detaljen du valt att lyfta fram. Gör likadant där din kamrat visar sin detalj för dig på samma vis.

Förgrund, bakgrund, centrum och marginal

Studera ett fotografi grundligt. Vad syns i förgrunden och vad finns i bakgrunden?

Vad finns i mitten av bilden och vad ser du i marginalen? Vilka effekter får deras placeringar?

Fundera på om fotografen gjorde det avsiktligt eller inte.

Detaljer

Ta ett vitt papper och täck över en del av fotografiet. Lämna bara den översta tredjedelen av bilden synligt och studera det. Gör sedan samma sak med den nedre tredjedelen av fotografiet och därefter mellersta tredjedelen. Använd flera pappersark för att fokusera på ännu mindre detaljer. Vad upptäcker du? Hur påverkar detaljerna vad du ser?

Gå runt i bilden

Låt dina ögon vandra över fotografiet. Tänk dig att du är i bilden och kan gå runt där. Vad kan du höra (ljud, röster, ord, meningar)? Vad känner du för dofter? Vad upplever du?

Variant:

Gå runt i bilden med din blick. Tänk dig att du kommer till byn i det ögonblick som bilden är tagen. Vad ser du där? Skriv ner vad du ser och känner.

Ställ frågor till bilden

Studera ett fotografi grundligt. Ställ frågor till bilden:

Jag undrar om ...

Jag skulle vilja veta om ...

Jag frågar mig om...

Rubriker

Bilda grupper om tre. Tänk er att ni är journalister vid ett redaktionsmöte. Ni har ett fotografi som skall placeras på första sidan. Hitta en lämplig rubrik och skriv en bildtext. Presentera resultaten i helklass.

Ge liv åt bilden

Välj en person från ett fotografi och skriv ner en kort biografi (levnadsbeskrivning) om honom/henne; namn, ålder, högsta önskan, största rädslan etc. Försök återskapa personens syn på situationen i det ögonblick då fotot togs. Och därefter hur personen kan ha upplevt situationen tio minuter innan bilden togs.

Vad tänker personerna i bilden på: pratbubblor

Välj en eller två personer i ett fotografi och fundera över vad du tror att de tänker just i det ögonblicket som bilden är tagen.

Rita en pratbubbla och skriv ner deras tankar i den.

Bilda grupper om tre. Berätta vilken person ni har valt och varför?

Är tankarna liknande eller olika?

Vad pratar personerna i bilden om: dialog

Välj två personer i ett fotografi och fundera över vad du tror att de talar med varandra om.

Skriv en kort dialog.

Variant:

Välj två personer i ett fotografi och föreställ dig vad de säger till varandra.

Rita pratbubblor och skriv ner vad de säger.

Byt plats

Föreställ dig att du står på motsatt sida av vägen och tittar på vad som händer.

Skriv ner dina observationer.

Berätta vad du ser

Föreställ dig att du är en person i ett fotografi, som du har valt ut. Du befinner dig i bakgrunden av bilden och iakttar det som händer. Skriv ett brev till en vän där du berättar om vad du tycker om det du ser och vad du känner.

Byte av perspektiv

Bilda mindre grupper. Studera ett fotografi grundligt. Gör tillsammans en grupp/skulptur som visar innehållet i fotografiet. Hur är bilden uppbyggd? Var uppmärksam på detaljer när det gäller mimik, gester och kroppshållning. Tänk på vad som ligger centralt i bilden. Byt perspektiv.

Hur skulle bilden se ut om det hade tagits av en av personerna i bilden. Vad skulle han/hon placera centralt? Vilket budskap skulle han/hon förmedla?

Före – Nu – Efter

Bilda små grupper. (Högst 5 personer i varje grupp). Gör grupper/skulpturer.

Gör grupper/skulpturer. I grupp formar ni ett förlopp genom tre skulpturer.

Gör tre scener runt bilden i A 6. Skapa först en skulptur som visar vad som händer i bilden.

Försök att få med så många detaljer som möjligt. Skapa sedan en skulptur som beskriver vad som händer fem minuter innan bilden togs. Skapa slutligen en skulptur som beskriver vad som händer fem minuter efter bilden togs. Presentera dina skulpturer för hela gruppen. Publikerna måste blunda när gruppen ställer sig som skulptur. Be dina kamrater öppna ögonen och betrakta tablån i några minuter. Be dem blunda igen. Upprepa proceduren med de två andra tablåerna.

De tre scenerna (skulpturerna, grupperna) skapar tillsammans en sorts animerad film.

Olika infallsvinklar

Studera ett fotografi med flera personer grundligt. Bilda små grupper. Fundera över varje persons perspektiv. Berätta vad som händer i bilden ur de olika personernas synvinkel.

Exempel på övningar från arbetsbladen

Arbetsblad A 1

Att läsa ett fotografi

"Läs" fotografiet som en text: från vänster till höger, rad för rad.
Var uppmärksam på alla detaljer.

Detaljer

Ta ett vitt papper och täck över en del av fotografiet. Lämna bara den översta tredjedelen av bilden synligt och studera det. Gör sedan samma sak med den nedre tredjedelen av fotografiet och därefter mellersta tredjedelen. Använd flera pappersark för att fokusera på ännu mindre detaljer.

Vad upptäcker du?

Hur påverkar detaljerna vad du ser?

Rubriker

Bilda grupper om tre. Tänk er att ni är journalister vid ett redaktionsmöte. Fotografiet skall placeras på första sidan. Hitta en lämplig rubrik och skriv en bildtext. Presentera resultaten i helklass.

Granska fotografiet

Gå till arbetsblad A 1 på webbplatsen www.romasintigenocide.eu. Jämför dina intryck och tankar med informationen i texten och detaljerna i bilden. Försök att ta reda på när bilden togs, av vem och i vilket syfte.

Arbetsblad A 3

Vidvinkel – zoom

Studera fotografiet grundligt. Utför sedan följande experiment:

Ställ om dina ögon till vidvinkel, dvs. försök att se hela bilden. Du kanske måste hålla bilden längre bort eller ta ett steg tillbaka från datorskärmen. Ställ sedan om dina ögon till att zooma, dvs. försök att fokusera på en detalj. Gå tillbaka till vidvinkel igen, och zooma sedan in med fokus på en annan detalj. Gå ihop i par. Visa din kamrat din zoombild på följande sätt: Be din kamrat att blunda och sedan täcker du över bilden så att endast zoomdetaljen syns. Be din partner att öppna ögonen igen och betrakta detaljen du valt att lyfta fram. Gör likadant där din kamrat visar sin detalj för dig på samma vis.

Gå runt i bilden

Låt dina ögon vandra över fotografiet. Tänk dig att du är i bilden och kan gå runt där.

_ Vad kan du höra (ljud, röster, ord, meningar)?

_ Vad känner du för dofter?

_ Vad upplever du?

Variant:

Gå runt i bilden med din blick. Tänk dig att du kommer till byn i det ögonblick som bilden är tagen.

Vad ser du där? Skriv ner vad du ser och känner.

Studera fotografiet igen och ställ några frågor när det gäller innehållet.

Exempel på frågor:

Jag undrar om ...

Jag skulle vilja veta om ...

Jag frågar mig om ...

Skriv ner frågorna på ett stort pappersark och diskutera i grupp.

Värdera och utforska bilden

Fundera över följande frågor:

_ Vad var syftet med fotografiet?

_ Varför togs det?

_ Vilket intryck var det tänkt att ge?

_ Vilket budskap var det tänkt att förmedla?

Granska fotografiet

Gå till arbetsblad A 3 på webbplatsen www.romasintigenocide.eu. Jämför dina intryck och tankar med informationen i texten och detaljerna i fotografiet. Försök att ta reda på när bilden togs, av vem och i vilket syfte. Försök att besvara frågorna från förra uppgiften genom att söka information. Hur stämmer informationen överens med dina antagande?

Arbetsblad A 6

Den inre skärmen

Studera fotografiet grundligt. Blunda. Försök återskapa bilden på en påhittad inre skärm och ta in bilden med dina känslor. Öppna dina ögon och jämföra din skärmbild med fotografiet.

Finns det några skillnader?

Byt plats

Föreställ dig att du står på motsatt sida av vägen och titta på vad som händer.

Skriv ner dina observationer.

Före – Nu – Efter

Bilda små grupper. (Högst 5 personer i varje grupp). Gör grupper/skulpturer.

Gör grupper/skulpturer. I grupp formar ni ett förlopp genom tre skulpturer.

Gör tre scener runt bilden i A 6. Skapa först en skulptur som visar vad som händer i bilden.

Försök att få med så många detaljer som möjligt. Skapa sedan en skulptur som beskriver vad som händer fem minuter innan bilden togs. Skapa slutligen en skulptur som beskriver vad som händer fem minuter efter bilden togs. Presentera dina skulpturer för hela gruppen. Publiken måste blunda när som gruppen ställer sig som skulptur. Be dina kamrater öppna ögonen och betrakta tablån i några minuter.

Be dem blunda igen. Upprepa proceduren med de två andra tablåerna. De tre scenerna (skulpturerna, grupper) skapar tillsammans en sorts animerad film.

Granska fotografiet

Gå till arbetsblad A 6 på webbplatsen www.romasintigenocide.eu. Jämför dina intryck och tankar med informationen i texten och detaljerna i bilden. Försök att ta reda på när bilden togs, av vem och i vilket syfte.

Arbetsblad B 3

Berätta om bilden – skillnaden mellan beskrivning och tolkning

Arbeta i par: A och B.

A blundar. B beskriver bilden för A så detaljerat som möjligt, som om A var en blind vän. Det är viktigt att B enbart berättar vad B faktiskt ser. Låt A beskriva bilden utan att se fotografiet. Låt A se bilden och jämför A:s inre bild med det faktiska fotografiet. Det är viktigt att först göra eleverna medvetna om skillnaden mellan beskrivning och tolkning:

Exempel:

Jag ser en stor man som kisar med ögonen. (beskrivning)

Jag ser en mäktig man med beslutsam blick. (tolkning).

Vad pratar personerna i bilden om: dialog

Välj två personer i fotografiet och fundera över vad du tror att de talar med varandra om.

Skriv en kort dialog.

Variant:

Välj två personer i fotografiet och föreställ dig vad de säger till varandra.

Rita pratbubblor och skriv ner vad de säger.

Olika infallsvinklar

Studera fotografiet med flera personer grundligt. Bilda små grupper. Fundera över varje persons perspektiv. Berätta vad som händer i bilden ur de olika personernas synvinkel.

Granska fotografiet

Gå till arbetsblad B 3 på webbplatsen www.romasintigenocide.eu. Jämför dina intryck och tankar med informationen i texten och detaljerna i bilden. Försök att ta reda på när bilden togs, av vem och i vilket syfte.

Arbetsblad B 7

Gå runt i bilden

Låt dina ögon vandra över fotografiet. Tänk dig att du är i bilden och kan gå runt där. Vad kan du höra (ljud, röster, ord, meningar)? Vad känner du för dofter?

Vad upplever du?

Variant:

Gå runt i bilden med din blick. Tänk dig att du kommer till byn i det ögonblick som bilden är tagen. Vad ser du där? Skriv ner vad du ser och känner.

Förgrund, bakgrund, centrum och marginal

Studera fotografiet grundligt. Vad syns i förgrunden och vad finns i bakgrunden? Vad finns i mitten av bilden och vad ser du i marginalen? Vilka effekter får deras placeringar? Fundera på om fotografen gjorde det avsiktligt eller inte.

Vad tänker personerna i bilden på: pratbubblor

Välj en eller två personer i fotografiet och fundera över vad du tror att de tänker just i det ögonblicket som bilden är tagen. Rita en pratbubbla och skriv ner deras tankar i den. Bilda grupper om tre. Berätta vilken person ni har valt och varför? Är tankarna liknande eller olika?

Granska fotografiet

Gå till arbetsblad B 7 på webbplatsen www.romasintigenocide.eu Jämför dina intryck och tankar med informationen i texten och detaljerna i bilden. Försök att ta reda på när bilden togs, av vem och i vilket syfte.

Arbetsblad C 2

Tyst dialog

Bilda grupper om fyra.

Studera fotografiet grundligt under tystnad. Tänk ut olika adjektiv som du tycker beskriver bilden. Ta ett papper. En i gruppen startar och skriver ner ett av sina adjektiv och skickar därefter pappersarket vidare till nästa person i gruppen. Arbeta under tystnad. Denna process upprepas tills hela gruppen skrivit ner alla adjektiv ni kan komma på. Gå därefter ihop med en annan grupp och jämför vilka ord som liknar varandra och vilka som skiljer sig åt i de båda grupperna. Skriv ner resultatet. Presentera resultatet i helklass.

Variant:

Läraren projicerar en bild på väggen. Eleverna studerar bilden och får sedan en och en under tystnad skriva ner sina intryck på tavlan eller på ett stort pappersark.

Ställ frågor till bilden

Studera fotografiet grundligt. Ställ frågor till bilden:

_ Jag undrar om ...

_ Jag skulle vilja veta om ...

_ Jag frågar mig om...

Byte av perspektiv

Bilda mindre grupper. Studera fotografiet grundligt. Gör tillsammans en gruppse/skulptur som visar innehållet i fotografiet. Hur är bilden uppbyggd? Var uppmärksam på detaljer när det gäller mimik, gester och kroppshållning. Tänk på vad som ligger centralt i bilden. Byt perspektiv. Hur skulle bilden se ut om det hade tagits av en av personerna i bilden. Vad skulle han/hon placera centralt?

Vilket budskap skulle han/hon förmedla?

Visa grupperna för varandra i klassen. Diskutera de olika perspektiven i helklass.

Granska fotografiet

Gå till arbetsblad C 2 på webbplatsen www.romasintigenocide.eu. Jämför dina intryck och tankar med informationen i texten och detaljerna i bilden. Försök att ta reda på när bilden togs, av vem och i vilket syfte. Försök att hitta svaren på ovanstående frågor.

Arbetsblad C 10

Upplev bilden

Studera fotografiet grundligt.

Skriv sedan svaren på följande frågor:

- _ Vilka tankar och associationer får du när du tittar på bilden?
- _ Vilka känslor väcks i dig?
- _ Får fotografiet dig att tänka på något speciellt?

Gå samman två och två och dela era intryck med varandra.

Dela slutligen era tankar, känslor och associationer med hela gruppen/klassen.

Förgrund, bakgrund, centrum och marginal

Studera fotografiet grundligt.

- _ Vad syns i förgrunden och vad finns i bakgrunden?
- _ Vad finns i mitten av bilden och vad ser du i marginalen?
- _ Vilka effekter får deras placeringar?

Fundera på om fotografen gjorde det avsiktligt eller inte.

Rubriker

Bilda grupper om tre. Tänk er att ni är journalister vid ett redaktionsmöte. Fotografiet skall placeras på första sidan. Hitta en lämplig rubrik och skriv en bildtext. Presentera resultaten i helklass.

Granska fotografiet

Gå till arbetsblad C 10 på webbplatsen www.romasintigenocide.eu. Jämför dina intryck och tankar med informationen i texten och detaljerna i bilden. Försök att ta reda på när bilden togs, av vem och i vilket syfte.

Arbetsblad D 8

Första intrycket

Studera fotografiet i några sekunder och lägga det sedan åt sidan. Skriv ner ditt första intryck.

Titta inte på bilden medan du skriver. Titta på fotografiet igen och lägg till fler tankar och utveckla dina anteckningar.

Variant:

Läraren projicerar en bild på väggen i några sekunder. Eleverna skriver ner sina intryck. Visa bilden igen och låt eleverna lägga till fler tankar och utveckla sina anteckningar.

Ställ frågor till bilden

Studera fotografiet grundligt. Ställ frågor till bilden:

_ Jag undrar om ...

_ Jag skulle vilja veta om ...

_ Jag frågar mig om...

Läraren samlar in elevernas frågor och svar och skriver ner dem på ett gemensamt pappersark.

Berätta vad du ser

Föreställ dig att du är en person i fotografiet som du har valt. Du befinner dig i bakgrunden av bilden och iakttar det som händer. Skriv ett brev till en vän där du berättar om vad du tycker om det du ser och vad du känner.

Granska fotografiet

Gå till arbetsblad D 8 på webbplatsen www.romasintigenocide.eu. Jämför dina intryck och tankar med informationen i texten och detaljerna i bilden. Försök att ta reda på när bilden togs, av vem och i vilket syfte.

Extra material: HODONÍN U KUNSTÁTU (se bild 9 under flik: bilder)

Tyst dialog

Bilda grupper om fyra. Studera fotografiet grundligt under tystnad. Tänk ut olika adjektiv som du tycker beskriver bilden.

Ta ett papper. En i gruppen startar och skriver ner ett av sina adjektiv och skickar därefter pappersarket vidare till nästa person i gruppen. Arbeta under tystnad.

Denna process upprepas tills hela gruppen skrivit ner alla adjektiv ni kan komma på.

Gå därefter ihop med en annan grupp och jämför vilka ord som liknar varandra och vilka som skiljer sig åt i de båda grupperna. Skriv ner resultatet. Presentera resultatet i helklass.

Variant:

Läraren projicerar en bild på väggen. Eleverna studerar bilden och var och en får sedan under tystnad skriva ner sina intryck på tavlan eller på ett stort pappersark.

Ge liv åt bilden

Välj en person från fotografiet och skriv ner en kort biografi(levnadsbeskrivning) om honom/henne; namn, ålder, högsta önskan, största rädslan etc. Försök återskapa personens syn på situationen i det ögonblick då fotot togs. Och därefter hur personen kan ha upplevt situationen tio minuter innan bilden togs. Skriv ner vad du tror kommer att hända tio minuter senare.

Granska fotografiet

Gå till arbetsblad om HODONÍN U KUNSTÁTU på webbplatsen www.romasintigenocide.eu. Jämför dina intryck och tankar med informationen i texten och detaljerna i bilden. Försök att ta reda på när bilden togs, av vem och i vilket syfte.

HUR KAN VI DEKONSTRUERA ETT HISTORISKT SYNSÄTT SOM GRUNDAS PÅ STEREOTYPER? Robert Sigel

Historia är mer än en presentation av det förflutna. Historia omfattar även urval, värderingar, kopplingar och skapande av innebörd. De främsta aktörerna i den här processen är historikerna. De agerar inte i ett tomrum utan inom ramen för det samhället. Resultatet av deras arbete är historien, så som den är skriven och berättad, en specifik historisk skildring. De historiska skildringarna är konstruktioner, och uppbyggnaden av en skildring omfattar skapandet av både självbild och externa bilder. Det kan handla om bilder av den egna gruppen, som självbild (t.ex. familj, etnicitet, nation, hudfärg och religion) och bilder av de andra grupperna, som externa bilder (t.ex. familj, etnicitet, nation och religion).

Att skapa den här typen av bilder innebär användning av stereotyper, det vill säga tillskriver någon specifika karaktärsdrag och beteendemönster. Stereotyper är inte det samma som fördomar. Fördomar omfattar alltid något negativt, medan stereotyper kan innebära positiva, negativa eller neutrala värderingar. Historiska skildringar och de bilder som återges måste hela tiden omvärderas. Bilder, både självbilder och externa bilder, kan resultera i stereotyper. Dessa stereotyper kan sedan förskjutas längre och längre bort från verkligheten tills dess att de inte längre avspeglar verkligheten.

Behovet av en sådan omvärdering är särskilt viktig när det gäller bilden av den så kallade "zigenaren". En bild som sedan länge ligger långt från verkligheten och istället är byggd på stereotyper och fördomar. Dessa fördomar låg till grund för stigmatisering, kringskurna rättigheter, förföljelse och folkmord under nationalsocialisterna. Att omvärdera historiska skildringar och olika bilder är nödvändigt för vi ska lära oss mer om historien. Processen kallas dekonstruktion och är ett verktyg som hjälper oss att förstå hur en historisk skildring har byggts upp från början. Under dekonstruktionsprocessen blir själva skildringen föremål för flera grundläggande tankar och frågor:

- _ Går händelsen i fråga att leda i bevis?
- _ Är händelsen i fråga representativ?
- _ Vilka samband, orsaker och konsekvenser inkluderas i den ståndpunkt som förs fram?

- _ Vilka samband, orsaker och konsekvenser påstås utan bevis?
- _ Vilka möjliga samband, orsaker och konsekvenser har man bortsett från? Vilka andra nya, avvikande och motsatta resonemang och förklaringar är möjliga?
- _ Vilka intressen kan ligga bakom den ståndpunkt som förs fram?

I undervisningen kan dekonstruktionen av stereotyper ske på olika sätt. Vilken metod som väljs beror på en rad faktorer så som elevernas ålder, bakgrundskunskap, förmåga att ställa frågor, kännedom om de olika metoderna samt hur vana de är på att reflektera och bedöma etc. Flera av dessa faktorer gäller även för lärarna. Materialet på den här webbsidan visar på olika möjligheter för praktiskt genomförande av följande undervisningsmetoder.

Att byta perspektiv

Att byta perspektiv är ett försök att se andra genom deras ögon, samtidigt som man ser den egna gruppen genom andras ögon. Att försöka leva sig in i en tredje parts perspektiv är inte lätt. En bra utgångspunkt för ett perspektivbyte är olika former av konstnärliga uttrycksätt, exempelvis rollspel som en form av visualisering, dagboksskrivande, brev och sånger. I slutändan innebär även detta ett förändrat perspektiv.

Betraktaren som vittne

Den oberoende ståndpunkten från en objektiv betraktare är ett måste för att kunna utvärdera en händelse. Ett domstolsrollspel är en möjlighet, eller någon annan form av förhör där målets fakta måste klarläggas. Denna metod tar hänsyn till unga människors starka moraliska känsla för rättvisa.

Individen och gruppen

Stereotypa bilder av grupper handlar alltid om generaliseringar; de tar aldrig hänsyn till enskilda medlemmar av gruppen och bortser automatiskt från skillnader och avvikelser. Detta kan illustreras med hjälp av olika saker så som matvanor och bordsskick, regler och normer inom familjen, eller vad man förväntar sig av sin fritid och andra aktiviteter.

Sådana rön från den egna gruppen kan användas som ett analytiskt verktyg: självbilden av den egna gruppen (skolklass, familj, etnicitet,

religion etc.) förlorar då sin fullständiga samstämmighet, och det samma gäller andra, externa bilder.

Biografier – återberättade eller fortsatta

På samma sätt som medlemmar av andra förföljda grupper, uppvisar romer levnadsberättelser som påverkats på ett brutalt sätt. För de som överlevde förföljelse och förtryck, fortsatte livet, men åtföljdes i många fall av allvarligt och livslångt trauma. Genom att ta del av biografier av människor som överlevt förföljelse ända fram till i dag, ökar vi insikterna och kunskapen om riskerna med stereotyper och lär oss om individualiteten hos människor, var och en med sin egen potential. En annan möjlighet är att be eleverna föreställa sig hur livet för en mördad person skulle ha sett ut, och på så sätt gå utöver de fördomar som ledde fram till mordet, och därmed förstå hur exempelvis romska barn kunde ha haft det. Dessa och andra möjliga undervisningsmetoder kan öppna dörrarna till grundläggande tankar och frågor som nämns i texten ovan. I det enskilda fallet kan de också leda till detaljerade observationer, analyser och diskussioner kring stereotyper, deras uppkomst, motiv och konsekvenser. Detaljerad faktakunskap är grunden för allt dekonstruktionsarbete. Materialet på denna webbplats är tänkt att bidra med just det.